

ПУРПУРОВЕ ЄВАНГЕЛІЄ ЯК ЛІНГВОКУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ХРИСТИЯНСЬКОЇ МОВНОЇ СПІЛЬНОТИ

Петренко Олександр Дем'янович,

д-р філол. наук, проф.,

Храбскова Данута Михайлівна,

канд. філол. наук

Таврійський національний університет імені В.І.Вернадського

Вивчення історичного розвитку мовних одиниць через дослідження характеристик соціокультурного простору і філософії світосприйняття представників певної комунікативної спільноти привертає увагу до запропонованої Г.І.Асколі теорії суперстратного й адстратного впливу. Мета ж представленої роботи полягає в обґрунтуванні висуненої гіпотези про існування на початку I тисячоліття н.е. надетнічної грецькомовної спільноти християн, яка значною мірою вплинула на формування лінгвокультурної традиції народів сьогоденної Європи.

Ключові слова: мовна спільнота, християнство, койне, Візантійська імперія, уніціальний рукопис, пурпуровий кодекс.

Протягом усього періоду розвитку лінгвістичної наукової думки безумовно актуальним залишається питання про соціальну сутність явища "мова", про її роль у долі великих і малих народів, в історії підкорених колоніальних територій і могутніх імперій. Мова є тим засобом, який здатен довести світоглядні ідеї маленької поневоленої соціальної єдності, що її представники вимушені ховатися по околицях поселень поблизу каналізаційних стоків, до свідомості осіб із найвищих верств державної ієрархії. Єдина, нехай і нерідна, але загальноживана мова античного культурного середовища – грецька мова – дозволила перетворити релігійні переконання радикальної течії юдейської народності на фундамент, духовний стрижень Імперії РOMEїв (*Βασιλεία τῶν Ῥωμαίων*).

Нова ера для сучасного розуміння, яке складається із двадцяти століть спостережень та пошуків, є початком нової філософії життя. Проте злам античного світу не був миттєвим. Упродовж перших століть нового відліку в утисках і репресіях формується світоглядна ідея, що її пропагує надетнічна грецькомовна спільнота під назвою "християни". Грецька мова зв'язує західні й східні провінції у Римі часів Юлія Цезаря і в Імперії Октавіана Августа. Саме грецька стає мовою повсякденного спілкування у "Християнському Римі" – Візантії. "Імперія рOMEїв і греків" поєднала у собі риси греко-римської цивілізації та східної деспотії. За словами О.В. Меньшикова, "в держави, яка на очах зростала у Малій Азії та східному Середземномор'ї, була готова релігійно-політична доктрина, не надумана декількома розумниками, як це робиться в нас останніми роками під соусом "пошук національної ідеї", а саме вистраждана протягом трьохсотрічного періоду формування" [Меньшиков 2005, 42]. Візантія прийняла християнські постулати за релігійно-політичну ідею державництва, що й надало можливість у протистоянні германським "варварам" та перським Сасанідам зростити нові цивілізаційні цінності засновані на "вірі".

Пошуки культурно-історичних витоків суспільства Східної Римської імперії слід починати із грецької колонії Візантії (*Βυζάντιον*), яка із VII ст. до н.е. займала стра-

тегічне перехрестя між Золотим Рогом (Χρυσόκερας) і Мармуровим морем (Θάλασσα των Μαρμαρά). У 324 р. Костянтин Великий починає відбудову міста, якому з 11 травня 330 р. судилося стати столицею Римської імперії, Новим Римом – Костантинополем. Після остаточного розділу Імперії на західну і східну між синами Феодосія Першого Гонорієм і Аркадієм у 395 р. місто на Босфорі стає столицею християнської Ромейської імперії, що її територія відображена на рисунку 1.

Рис. 1. Територія Східної Римської імперії після розділу у 395 році

У IV ст. населення Римської імперії складає близько 65 мільйонів, із них 10 % самоідентифікуються як християни. 375 тисяч жителів мешкають у Римі, більше 150 тисяч – у кожному із чотирьох найбільш значущих міст Імперії – Єрусалимі, Александрії, Антіохії й Костантинополі. Із перших десятиліть самостійної історії Східної Римської імперії населення її столиці починає стрімко зростати, і на початку VI ст. вже дорівнює кількості жителів Риму. Під територію Візантії IV-VI ст. – близько 1 млн. км² – підпадають такі центри деколи могутніх цивілізацій, як Александрія, Антіохія (у Сирії), Едесса (у Месопотамії), Тір і Беріт (у Фінікії), Ефес, Смірна, Нікея (у Малій Азії), Фессалоніки і Коринф (у європейській частині). Більшість із перелічених міст раніше входили до складу елліністичних монархій і згодом були об'єднані під владою Риму.

Однією із основних соціокультурних характеристик Східної Римської імперії IV-VI ст. є поліетнічність населення, чисельність якого у даний період досягає 35 млн. осіб. Візантія поєднує узами державництва греків, римлян, сирійців, євреїв, вірменів, грузинів, коптів з Єгипту, тощо. За свідцтвами сучасників "самі стіни Костянтинополя пахли культурою" [Scialuga 2003, 78]. Патріотична моральність та громадянська єдність породжуються завдяки вмілому використанню основоположних ідей християнства із політичною метою. О.Мень влучно підкреслює: "Євангеліє зруйнувало перешкоди, що роз'єднували людей. Кожен, хто приймав християнство, наче отримував друге громадянство, ставав частиною народу, в якому "немає ані елліна, ані юдея [...], проте все й в усьому – Христос" (Гал. 3:28; Кол. 3:11)" [Мень 1995, 164]. "Οὐκ ἐνὶ Ἰουδαίος οὐδὲ Ἕλλην, οὐκ ἐνὶ δούλος οὐδὲ ἐλεύθερος, οὐκ ἐνὶ ἄρσεν καὶ θήλῃ πάντες γὰρ ὑμεῖς εἰς ἐστε ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ" – саме такий напрям вбачається запорукою успіху політичних намірів нових часів, ймовірним шляхом до відбудови могутньої імперської держави. Визначальною рисою візантійського суспільства протягом усієї історії його існування стає "вертикальна мобільність", незамкненість соціальних груп і верств. За політичною структурою Східна Римська імперія є самодержавною монархією: влада імператора визнається божественною, майже необмеженою (верховний суд, зовнішня політика, законодавство, армія). Водночас, ця влада не є юридично спадкоємною. Достатньо лише звернути увагу на історію імперської влади у Візантії, щоб зрозуміти: навіть торгівець м'ясом (Лев I Макелла), звичайний воїн (Юстин I), нащадок селян (Юстиніан I Великий) мали можливість отримати найвищу державну владу. Вирішальну роль у просуванні по соціальним сходам відігравало не походження, а особисті здібності, певний талан і освіта. Візантія IV-VI ст. отримала від сучасних дослідників [Медведев 2006, 358] метафоричну назву "країна міст", завдяки тому, що із самого початку її заснування вона є державою із майже стовідсотково письменими громадянами. В усіх містах функціонували школи, які відвідували не лише спадкові аристократи, але й діти ремісників і селян. Повний курс шкільного навчання передбачав засвоєння орфографії, граматики, риторики, математичних і філософських дисциплін. Костянтинопольський "університет" часів Феодосія II (408-450 pp.) нараховував 31 кафедру. Зміст навчання у школах і в "університеті" майже не відрізнявся від освітніх вимог епохи еллінізму. Державна мова Східної Римської імперії IV-VI ст. – латинська мова – у свідомості населення асоціюється з усім старим; із тим Римом, який нараз потерпає від нашеств'я германських завойовників; із тією соціальною ідеологією, якій час йти. Рідна мова найбільшої етнічної єдності Візантії є грецькою. Це також мова повсякденного спілкування мешканців країни. Знання, моральні і культурні цінності, християнська ідеологія формуються і передаються одиницями грецької мови. Грецькою ж місіонери розповсюджують організаційні принципи "нового світу" від берегів Чорного моря (істор. Πόντος Εὐξενος) до плоскогір'їв Абіссинії й оаз Сахари. Ортоδοξία ("вірне вчення") заохочує до засвоєння грецької мови, до розвитку і розповсюдження власних етнокультурних цінностей у IV-V ст. готів, у VI-VII ст. – слов'ян, у VII-IX ст. – арабів, в XI-XIII ст. – печенігів і половців.

Під кінець VI ст. більше 90 % населення Візантії є християнами, античні світоглядні символи трансформуються та під потужним впливом християнської доктрини набувають нового змісту. Ключовим поняттям світосприйняття античних греків є "гармонія". Моральність Давнього Риму ґрунтується на категорії "корисність". У процесі їхнього взаємопроникнення в "Імперії ромеїв і греків" складається новий культурно-ціннісний ідеал – "красота". Ромеї – наступники римських імперських прагнень і нащадки елліністичної культурної спадщини – поєднали "небесне із земним", на матеріальному зростили духовне, відшукали грань між творчістю і прагматизмом. "Міра, пропорційність, симетрія заради інтересів держави" – то є запорука "краси", у якій відтворюються незмінні символи Візантії: *Православ'я* (як світоглядне вчення єдиної для всіх християн Церкви) і *компроміс* (імператору – подачки і влада, народові – хліб і картини), саме як *ікона* (від д-гр. εἰκών – "зображення") і *пурпуровий кодекс*.

Пурпурові кодекси являють собою збірки священних текстів, що виконані твореним золотом або сріблом на пурпуровому пергаменті. Сучасна палеографія розрізняє декілька груп манускриптів відтворених на пурпуровому пергаменті, що дійшли до наших часів:

⇒ *власне пурпурові кодекси* є автентичними пам'ятками писемної традиції Візантії IV-VI ст., які передають текст Нового Заповіту унціальним шрифтом грецькою мовою; дані рукописи нині являють собою фрагментарно збережені ілюміновані книги, що класифікуються у каталозі ЮНЕСКО як загальнокультурна світова цивілізаційна цінність [<http://www.unesco.org/webworld/mow>]. Сучасна палеографія відносить до цієї категорії п'ять відомих сьогоденню манускриптів, які за кодифікацією Зодена і Грегорі-Аланда відповідають таким класифікаторам:

- ⇒ N (022) – Codex Purpureus Petropolitanus (Петербурзький пурпуровий кодекс);
- ⇒ (023) – Codex Sinopensis (Синопський кодекс);
- ⇒ Σ (042) – Codex Rossanensis (Россанський кодекс);
- ⇒ Φ (043) – Codex Bezae Cantabrigiae (Бератський кодекс);
- ⇒ 080 – фрагмент унціального рукопису;

⇒ *пурпурові мінускульні рукописи*, які передають текст Нового Заповіту грецькою мовою:

⇒ мінускул 565 є рукописом IX ст. під назвою "Кодекс імператриці Феодори", що зберігається у фондах Російської національної бібліотеки (шифр Gr. 53) у Санкт-Петербурзі;

⇒ мінускул 1143 або Другий Бератський кодекс, який палеографічно датується IX ст., зареєстрований ЮНЕСКО як загальнокультурна цінність, знаходиться в архівах Національної бібліотеки Албанії у Тирані (реєстраційний номер 2);

⇒ *лекціонарії на пурпуровому пергаменті* – збірки текстів Нового Заповіту виконані грецькою мовою, що призначені для біблійних читань Літургії слова:

⇒ Віденське коронаційне Євангеліє є ілюмінованим кодексом VIII ст., який нараз зберігається у Віденському музеї історії і мистецтв (Inv. XIII 18);

⇒ лекціонарій ℓ 46, який має назву Неаполітанський кодекс, знаходиться у Національній бібліотеці імені Вітторіо Еммануеле III у Неаполі (Cod. Neapol. ex Vind. 2);

⇒ *пурпурові кодекси латинською мовою*, що складають частину Vetus Latina:

⇒ Codex Vercellensis або Верчеллійський кодекс є найраннішим із тих, що збереглися (IV ст.), рукописом Нового Заповіту давньою латинською мовою; знаходиться у кафедральній бібліотеці м. Верчеллі у П'ємонті (Італія);

⇒ Codex Veronensis – іменований за місцем знаходження Веронський кодекс є рукописом IV-V ст., що передає варіант тексту, який Ієронім прийняв за основу Вульгати;

⇒ Codex Palatinus – Палатинський кодекс відносять до манускриптів IV-V ст.; більша частина його зберігається в Австрійській національній бібліотеці у Відені (Lat. 1185), по одному листу – у Трінті коледжі у Дубліні (N. 4. 18) та у Британській національній бібліотеці в Лондоні (Add. 40107);

⇒ Codex Brixianus – рукопис VI ст., який виготовлений у скрипторії монастиря поблизу Бреції і дотепер зберігається у публічній бібліотеці цього міста; вважається ймовірною основою для Вульфліанської готської Біблії;

⇒ Codex Purpureus Sarzanensis – іменований за місцем збереження (кафедральний собор у м. Сарезцано) рукопис V-VI ст.;

⇒ *пурпуровий кодекс готською мовою* – Codex Argenteus або "Срібна Біблія" є манускриптом VI ст., який являє собою список із готської Біблії Вульфлі; зберігається у сховищах університетської бібліотеки м. Уппсала (Швеція);

За кольором матеріалу до пурпурових кодексів відносять також "Віденську генезу" – манускрипт VI ст., який передає текст "Септуагінти" і більш пізні рукописи періоду Каролінгського Ренесансу і Королівства Астурія.

Пурпурові кодекси у класичному розумінні цього терміну є надбанням візантійської культурно-естетичної традиції IV-VI ст. Основними характеристиками техніки письмового виконання священних християнських текстів у Східній Римській імперії вказаного періоду є:

⇒ матеріал – *пергамент*;

⇒ спосіб переплетення – *кодекс*;

⇒ мова – *грецька I ст. н.е.*, так звана "грецька мова Нового Заповіту"

⇒ шрифт – *унціал*;

⇒ текст супроводжується *ілюстраціями*.

Пергамент кодексів призначених у використання імператорам або найвищим духовним сановникам фарбувався у *пурпуровий колір*. У такому випадку текст виконувався *золотими або срібними* чорнилами. До впровадження вказаної техніки книги для імператорів писалися пурпуровими чорнилами на нефарбованому пергаменті. Звернення до використання барвників у виготовленні книг має філософське підґрунтя. У Візантії колір є настільки ж семантично значущим як і слово. Золотий є кольором Бога. На думку хризографів (писарів золотими чорнилами) цей колір дозволяє відчути "саяво Бога та пишноту небесного Царства, в якому ніколи не буває ночі" [Чудакова 1986, 63]. Пурпуровий є кольором царя: Бога – на небесах, імператора – на землі. Візантійський імператор Костянтин Багрянородний (X ст.) у своєму трактаті "Про Церемонії" вказує, що речі пурпурового окрасу мають належати лише імператорам, а "варварам слід казати, що ці речі є принесеними з небес [...]" [Придик 1896, 151]. Пурпур здійснює на свідомість людини такий саме вплив як і золото. І цей вплив походить не лише із корисності й прагнення заволодіти дорогоцінною

річчю. Безперечно, античний пурпур був дуже коштовною фарбою, що пояснюється умовами і технологією його видобування. Речовина тваринного походження – античний або тірський (оскільки почав видобуватися поблизу міста Тір) пурпур виготовлявся шляхом змішування барвників, що продукували три види середземноморських молюсків: *Murex brandaris* і *Purpura chemastoma* давали барвник фіолетових відтінків, *Murex trunculus* виділяв червоний пурпур. В залежності від пропорцій можна було отримати відтінки від ясно-рожевого і червоного до темно-фіолетового і навіть брунатного, що власне і простежується у гаммі кольорів пурпурових кодексів. Для вироблення одного граму барвника необхідно було виловити та певним чином обробити близько 10.000 равликів. Саме тому і Теопомп, і Пліній Старший вказують на дорожнечу античного пурпуру, який є на вагу золота чи срібла [Bonnardot 1858, 216]. Саме тому лише імператори мали право розписуватися пурпуровими чорнилами, а, навіть, регенти використовували зелені чорнила із зіпсованого барвника. "Народжений у пурпурі" – це візантійський імператор, який з'являвся на світ і йшов із нього у кімнатах вбраних пурпуровою тканиною, якому призначалися пурпуровий одяг і чоботи, який читав пурпурове Євангеліє. Саме тому античний або тірський пурпур отримує синонім – імператорський пурпур. У часи Середніх віків складається ще одне словосполучення – "піднятися до пурпуру", що означає "стати кардиналом". Отже лише кардинал Святої церкви за рівнем впливовості і влади міг наблизитися до візантійського імператора. Водночас пурпуровий колір здатен впливати на підсвідомість людини, як то підтверджують психологічні дослідження [http://www.calabriaonline.com]. Із точки зору об'єктивної дійсності пурпур є парадоксальною палітрою кольорів, яка складається при поєднанні непок'єднуваного: відтінків холодного і теплого тонів – синього і червоного. Настільки дорогоцінний і загадковий матеріал повинен був явитися людству із допомогою загальноновизнаного героя. І таким героєм, за словами Юлія Полідевка (II ст.), є Геракл, який відкрив пурпур у Леванті, коли працював на тірського царя Фоннікса. Спираючись на існуючі історичні свідчення, що є непрямыми, і виходячи із значення, якого набував пурпур у свідомості населення Візантійської імперії й сусідніх територій, слід вказати, що за часів правління Юстиніана I Великого (VI ст.) візантійські пурпурові кодекси могли належати лише імператорові або ж бути вівтарними Євангеліями найвеличніших Соборів Східної Римської імперії, як то, наприклад, Собор Святої Софії у Костянтинополі, або ж церква Сан-Віталє у Равенні. За словами Юстиніана I: "Джерелом усіх пишнот церкви є щедрість імператора" [http://www.dic.academic.ru/dic.nsf/tuwiki.htm]. Отже й вівтарні Євангелія виконувалися за рахунок імператора, і визначалися як його подарунок Церкві.

Тексти пурпурових кодексів "золотої доби" візантійської епохи (VI ст.) написані грецьким унціальним шрифтом, що є представленим на рисунці 2.

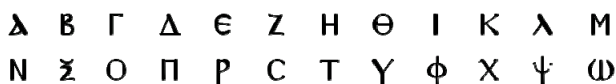

Рис. 2. Унціальний шрифт літер грецького алфавіту

Грецька мова текстів пурпурових Євангелій, як і ранньохристиянських текстів Нового Заповіту, являє собою приклад койне (Κοινή Ἑλληνική), наддіалектної форми, що складається у посткласичну античну епоху під впливом діалектних форм Юдеї, Галілеї, а згодом й інших підвладних Риму територій. Із точки зору соціолінгвістики ця новозаповітна грецька мова може розглядатися як одна із основних характеристик надетнічної мовної спільноти "християн", існування котрої слід обмежити I-VI ст. н.е. Першим століттям н.е. датується зародження християнської ідеологічної доктрини, яка і привертає увагу представників багатьох етнічних угруповань до християнської спільноти; яка спонукає до вивчення мови, що нею передається нове життєстверджуюче вчення. Літочислення нової ери від року Різдва Христова вираховував і запропонував у 525 р. ігумен Діонісій Малий, який за дорученням папи Римського Йоанна I складав пасхальні таблиці. До VI ст. роки відлічувалися переважною більшістю *ab urbe condita* (Риму чи Костянтинополя), або ж від дати народження певного імператора. Кінцева дата існування християнської мовної спільноти пов'язується із низкою доленосних подій в історії Східної Римської імперії та на прилеглих територіях, які у підсумку поклали кінець старому класичному світові. Наприкінці VI ст. – у VII ст. війна з Персією, вторгнення слов'ян із півночі, похід ісламських армій по спустошеній Візантії, захоплення арабськими племенами Сирії, Палестини, Північної Африки; засуха, голод, бубонна чума – все це не лише викликає відчай у населення колишньої могутньої Імперії, а й корінним чином змінює звички і образ життя народів всієї Європейської частини континенту. Територія підвладна Візантії скорочується втриє. Візантія припиняє карбувати монети, тому, як наслідок, не збираються податки, не робляться будь-які форми записів, не відбудовуються міста. У VII ст. Костянтинополь залишається єдиним містом в державі, що не є завойованим, або зруйнованим. Жителі Візантії тікають до Греції, захоплюючи із собою лише найцінніші речі: книги, ікони, реліквії із найвіддаленіших християнських святинь. Проте й на заході старий устрій життя руйнується: після захоплення арабами Єгипту звідти припиняється постачання борошна – хліб вже не роздають безкоштовно; із Сирії більше не везуть маслинову олію – будинки європейців залишаються без світла, змінюється система харчування. Люди починають копіювати звички та звичаї народів півночі, які не знали наявних в Імперії зручностей: вдягають брюки, починають носити довге волосся, тощо. Саме у ці часи з'являються палімпсести – книги написані вдруге поверх змитих із пергаменту первинних текстів. Знівечуються старі морально-естетичні цінності. Народи роз'єднуються задля того, щоб вижити. Починається період зародження ранньофеодальної ідеології, складаються нові діалекти і говірки, виникають нові літературні жанри релігійного характеру.

Починаючи студіювання новозаповітних текстів ранньохристиянського та візантійського періодів слід звернути увагу на графічно-звукові співвідношення, що вони стають характерними також для грецької мови християнської мовної спільноти. Звукотипи грецької мови новозаповітного періоду наводяться у таблиці 1 в одинцях міжнародного фонетичного алфавіту.

Таблиця 1. Фонографічна система грецької мови новозаповітного періоду

графема	звукотип	графема	звукотип	графема	звукотип
Α / α	[a]	Λ / λ	[l]	Φ / φ	[p ^h]
Β / β	[β]	Μ / μ	[m]	Χ / χ	[k ^h]
Γ / γ	[γ]	Ν / ν	[n]	Ψ / ψ	[ps]
Δ / δ	[d]	Ξ / ξ	[ks]	Ω / ω	[ɔ]
Ε / ε	[ɛ]	Ο / ο	[o]	ΑΙ / αι	[ɛ]
Ζ / ζ	[z:]	Π / π	[p]	ΕΙ / ει	[i]
Η / η	[e]	Ρ / ρ	[r]	ΟΙ / οι	[y]
Θ / θ	[t ^h]	Σ / ς / σ	[s / s: / z]	ΑΥ / αυ	[aw]
Ι / ι	[i]	Τ / τ	[t]	ΕΥ / ευ	[ɛw]
Κ / κ	[k]	Υ / υ	[y]	ΗΥ / ηυ	[ɛw]
				ΟΥ / ου	[u]

Оскільки тексти новозаповітних кодексів у Східній Римській імперії наслідували автентичні, вони виконувалися грецькою мовою. Водночас метою представників вищих верств державної ієрархії було як можна більше розповсюдження християнства не лише у межах держави, де грецька була мовою повсякденного спілкування, але й серед язичників, які, переважною більшістю, із точки зору античного світогляду були неписьменними. Задля спрощення розуміння змісту у Візантії починають доповнювати тексти у священних книгах зображеннями. Спочатку ілюстрації та орнаменти візантійських книг копіювали зразки елліністичної епохи. У візантійських кодексах зображення розміщувалися так, як колись в античних сувоях. Дрібні кольорові ілюстрації вторгалися в текст таким чином, що не були відділені від нього рамкою і фон їхній був таким же як у тексті: білим або пурпуровим. За технікою оформлення – це суто античний стиль виконання. Перші книги такого типу були створені у скрипторії монастиря Св. Йоанна у Костянтинополі. У VIII ст., після зламу старої епохи, знищуються усі зображення святих, а отже – ікони, мозаїка, кодекси. Саме тому не вимірюється цінність тих п'ятих пурпурових кодексів, які у фрагментарному вигляді дійшли до наших часів, а актуальність вивчення їх історії і палеографічних характеристик не викликає жодного сумніву.

Петербурзький пурпуровий кодекс N (022) найбільш повний із тих, що дійшли до наших часів, пурпуровий кодекс датований VI ст. На думку Є.Е.Гранстрем рукопис є виконаним в імператорському скрипторії Костянтинополя [Гранстрем 1969, 232-243], за іншою версією – міг походити із Сирії. Первинно нараховував 49 пентад – зошитів із п'яти великих подвійних пергаментних листів, що покладалися один на одне і перегиналися навпіл, формуючи таким чином 20 сторінок. Із таких саме пентад є складеним найдавніший рукопис Біблії у Ватикані і пурпурове Россанське Євангеліє. Дотепер збереглося цілком або частково 38 зошитів із 231 листа. Отже втраченими вважаються 259 листів, із них – 225 із євангельським текстом [Медведев 2006, 347-362]. На інших сторінках розміщувався зміст Євангелій із титулами глав. Приблизне співвідношення збережених і втрачених частин Петербурзького пурпурового кодексу N відповідно до кожного із чотирьох Євангелій наводиться у таблиці 2.

**Таблиця 2. Кількісні показники текстових фрагментів
Петербурзького пурпурового кодексу N**

Євангеліє	наявних рядків	втрачених рядків
від Матвія	689	1633
від Марка	189	1311
від Луки	1268	1222
від Йоанна	1101	732
Усього	3247	4898

Із нумерації на сторінках кодексу можливо зробити висновки, що рукопис був розділений на частини близько XII ст. На теперішній час частини Петербурзького пурпурового кодексу N зберігаються у таких сховищах:

- ⇒ Російська національна бібліотека, м. Санкт-Петербург (182 листи форматом 31,6 x 26,5 см);
- ⇒ бібліотека монастиря Святого Йоанна Богослова на острові Патмос (33 листи – 33,3 x 26 см);
- ⇒ Ватиканська бібліотека (6 листів – 33,3 x 28,5 см);
- ⇒ Британська національна бібліотека, м. Лондон (4 листи – 31,6 x 26,5 см);
- ⇒ Австрійська національна бібліотека, м. Відень (2 листи – 29 x 26,5 см);
- ⇒ бібліотека П'єрпонта Моргана, м. Нью-Йорк (1 лист);
- ⇒ Візантійський музей, м. Афіни (1 лист);
- ⇒ Візантійський музей, м. Салоніки (1 лист);
- ⇒ приватне зібрання маркіза А. Спіноли, м. Лерме (1 лист).

Усі перелічені частини складають один манускрипт оскільки виявляють такі спільні характеристики [Придик 1896, 138-172]:

- ⇒ написані на матеріалі однакової технології обробки, одним і тим самим почерком;
- ⇒ текст усіх фрагментів виконаний у два стовпчики на сторінці по 16 рядків із 10-12 літер, титули і Nomina Sacra відтворені золотими чорнилами;
- ⇒ розрізнені за місцем зберігання частини логічно доповнюють одна одну: наприклад, перший патмоський лист починається зі слів ΓΗΝΓΕΝΗΣΑΡΕΘ (Мк.: 6,53) і являє собою безпосереднє продовження десятого листа із Петербурзької частини, текст якого закінчується словами ΗΛΘΟΝΕΠΙΤΗΝ.

Найбільший за обсягом фрагмент Петербурзького пурпурового кодексу N, що зберігається у Росії, має назву Сармісахлійське Євангеліє, за місцем знаходження манускрипту із 1847 р. по 1896 р. у гірському селищі Сармісахли, що у 100 км від Кейсарі (Туреччина). Зусиллями Великого Князя Костянтина Костянтиновича, працівників Російського археологічного інституту, консульства Російської імперії у Костянтинополі дорогий рукопис був переправлений до Росії і подарований Російському імператорові Миколі II першого травня 1896 р. як коронаційне Євангеліє. Як це передбачають східні традиції, подарунок членів грецької православної громади був не зовсім безкорисливим. У відповідь Російський імператор направив до селища Сармісахли 10.000 рублів. Водночас слід зауважити, що лише крайня

потреба примусила грецьких християн розлучитися із священним для них манускриптом. Подібний висновок підтверджується словами Імператорського Російського консула у Костянтинополі О.Д. Левитського: "На околиці Сармісахли місцеві жителі зупинили мій екіпаж і просили, як милості, дозволу в останній раз прикластися хоча би до тієї валізи, у якій знаходився священний для них рукопис, який вони наважилися продати лише єдиновірній Росії" [Придик 1896, 142]. Дотепер Сармісахлійське пурпурове Євангеліє є одним із найцінніших рукописів у фондах Російської національної бібліотеки і зберігається під реєстраційним номером Gr. 537. Лист із Сармісахлійського Євангелія, представлений на рисунці 3, передає текст Євангелія від Матвія: 10, 10-17 [<http://www.nlr.ru/exib/Gospel/viz/index.html>].

Рис. 3. Сармісахлійське Євангеліє. Мв.: 10, 10-17

Нижче наводиться текст фрагменту у сучасній каліграфії. Тут і у подальшому у дужках додаються відсутні на сторінці частини фраз:

(10μη πηραν εις οδον· μηδε δυο χιτωνας· μη) δε υποδηματα· μηδε ραβδους αξιος γαρ ο εργατης της τροφης αυτου εστιν· 11Εις ην δ αν πολιν η κωμην εισελθητε εξετασατε τις εν αυτη αξιος εστιν κακει μινατε εως αν εξελθητε εκειθεν· 12Εις ερχομενοι δε εις την οικιαν ασπασασθε αυτεν· 13και εαν мен η η οικια αξια ελθатω η ειρηνη υμων επ αυτην εαν δε μη η αξια η ειρηνη υμων προς υμας επιστραφητω 14Και ος αν μη δεξηται υμας μηδε ακουση τους λογους υμων εξερχομενοι / της οικιας η της πολεως εκεινης εκτιναξετε τον κονιορτον των ποδων υμων· 15αμην λεγω υμιν ανεκτοτερον εσται· γη· σοδομων και γομμορας εν ημερα криσεως η τη πολει εκεινη 16Ιδου εγω αποστελλω υμας ως προβατα εν μεσω λυκων γινεσθε ουν φρονιμοι ως οι οφεις· και ακεραιοι ως αι περιστεραι· 17Προσεχετε δε απο των ανθρωπων παραδωσωσιν γαρ υμας εις συνεδρια και εν ταις συναγωгаις αυτων μαστιγωσουσιν (υμας 18) [Cronin 1899, 10].

Россанський кодекс Σ (042) за палеографічною оцінкою відносять до сиріо-палестинської групи рукописів. На думку А.Гарнака цей манускрипт був написаний в Антіохії [Гарнак 2001, 146-157]. Рукопис потрапив до Россано (місто у Калабрії) близько X ст. за однією версією, як подарунок Собору міста від знатного візантійського вельможі, за іншими даними – був привезений на збереження монахами, що тікали зі сходу від арабських завойовників. У будь-якому випадку, веленовий пурпуровий пергамент Россанського кодексу вказує на дуже велику значимість документу у часи його створення. У 1879 р. кодекс був віднайдений А. Гарнаком у церкві Santa Maria Achirorita і дотепер є експонатом музею Єпархії міста Россано. Нині рукопис передає писаний срібними чорнилами (*Nomina Sacra* і перші три рядки Євангелій – золотом) у 2 колонки по 20 рядків на сторінці текст Євангелія від Матвія і Євангелія від Марка із лакуною Мк.: 16, 14-20, а також лист Євсевія Кесарійського. Із близько 400 пергаментних листів манускрипту збереглося 188, розміром 31 x 26 см. Первинно кодекс складався із чотирьох канонічних Євангелій, на що вказує мініатюра на першому листі і канони Євсевія. Россанський кодекс визнається сучасними експертами, як найдавніший із відомих сьогодні ілюмінований рукопис [http://www.calabriaonline.com]. У сучасному стані манускрипт нараховує 16 мініатюр. Текст Євангелій описуваного кодексу був розшифрований О. фон Гебхардом і опублікований у 1883 р. Подальші розвідки дозволили виявити значну схожість текстологічної традиції Россанського кодексу Σ і Петербурзького пурпурового кодексу N [Cronin 1899, 18-23]. Фрагмент Євангелія від Матвія: 27, 2-5 Россанського кодексу представлений на рисунку 4 [www.calabriaonline.com/col/arte_cultura/arte_calabra/codex12.php].

Рис. 4. Россанський кодекс. Мв.: 27, 2-5

На сторінці передається такий текст:

2και δησαντες αυτον απηγαγον και παρεδωκαν πιλατω τω ηγεμονι· 3τοτε ιδων ιουδας ο παραδιδους αυτον οτι κατεκριθη μεταμεληθεις απεστρεψεν τα τριακοντα αργυρια τοις αρχιερευσειν και πρεσβυτεροις 4λεγων· ημαρτον παραδους αιμα αθων· οι δε ειπον· τι προσ ημας (συ οψη· 5) [Gebhardt 1900, 55].

Синопський кодекс О (023) написаний повністю золотими чорнилами на велені манускрипт, що його першим власником вважається імператор Юстиніан I Великий або ж одна із найближчих до нього персон імператорської фамілії. Привезений французьким офіцером Жаном де ла Тайєм (Jean de la Taille) у грудні 1899 р. із Синопа в Орлеан манускрипт із 44 листів розміром 29,5 x 25 см містив глави 13-26 Євангелія від Матвія. Нині рукопис складається із 43 листів із главами 13-24, а також включає 5 мініатюр розташованих у правому боці листів. Текст, записаний в одну колонку по 15 рядків із 18-19 літер, є виконаним in scripta continua без пунктуаційних і діакритичних символів. Первинно рукопис міг нараховувати 144-150 листів, за умови, що кодекс складався лише із Євангелія від Матвія. У разі існування чотирьох Євангелій, Х. Кронін збільшує потенційний розмір кодексу до 490-500 листів [Cronin 1901, 590-600]. У 1900 р. рукопис був досліджений і палеографічно описаний А.Омоном, який відносить його до сиріо-месопатамської текстологічної традиції. За структурою, змістом і графікою Синопське Євангеліє виявляє схожість із Петербурзьким пурпуровим кодексом N і Россанським кодексом Σ. Історія Синопського кодексу до 1899 р. майже невідома, проте професор А.М. Грабар (1896-1990) у своїй докторській дисертації "Синопське Євангеліє", яка була захищена у Сорбонні і класифікується як рідкісний рукопис у архівах Національної бібліотеки Франції, вказує, що до 1886 р. власником унікального Євангелія був російський професор Д.В. Айналов [Медведев 2006, 347-362]. На теперішній час Синопський кодекс О зберігається у Парижі в Національній бібліотеці Франції під реєстраційним номером Ms. Gr. 1286.

Бератський кодекс Ф (043) на думку експертів є одним із небагатьох найдавніших праобразів Нового Заповіту, який містить уривки доканонічного тексту [Рейсер 1970]. Уніціальний манускрипт грецькою мовою Кодекс Ф, що йменується Перший Бератський кодекс, на сьогодні налічує 190 пергаментних листів розміром 31,4 x 26,8 см. Передає текст Євангелія від Матвія та Євангелія від Марка із такими лакунами: Мф.: 1,1-6,3; 7,26-8,7; 18,23-19,3; Мк.: 14,62-16,20. Після тексту Євангелія від Матвія: 20,28 розташоване західне доповнення, яке співпадає із фрагментом із Кодексу Бези. Євангелія писані сріблом у дві колонки на листі по 17 рядків із 8-12 літер. Nomina Sacra, перший і останній рядки Євангелія від Марка виконані золотими чорнилами. Посилаючись на Б.Стрітера, слід вказати, що перші свідчення про Бератський кодекс зафіксовані у каталозі монастирської бібліотеки на острові Патмос [Streeter 1924]. Відомо також, що саме там були втрачені Євангеліє від Луки і Євангеліє від Йоанна із цього рукопису. Сучасне ж найменування Кодексу походить від назви міста Берат (у візантійський період – Πουλχεριωπολις), що на півдні Албанії, в якому у Церкві Святого Георгія манускрипт знаходився із 1356 р. На теперішній час рукопис, який із 2005 р. є занесеним до реєстру "Пам'ять світу" ЮНЕСКО, зберігається у Національ-

ному архіві Албанії у Тирані (№.1). Уперше текст Бератського кодексу Ф (043) виданий П.Батиффолем у 1887 р. На рисунці 5 наводиться сторінка із Бератського кодексу у реконструйованому і дійсному стані, із текстом Євангелія від Марка: 6,30-7,3 [http://images.csntm.org/Manuscripts/GA_043].

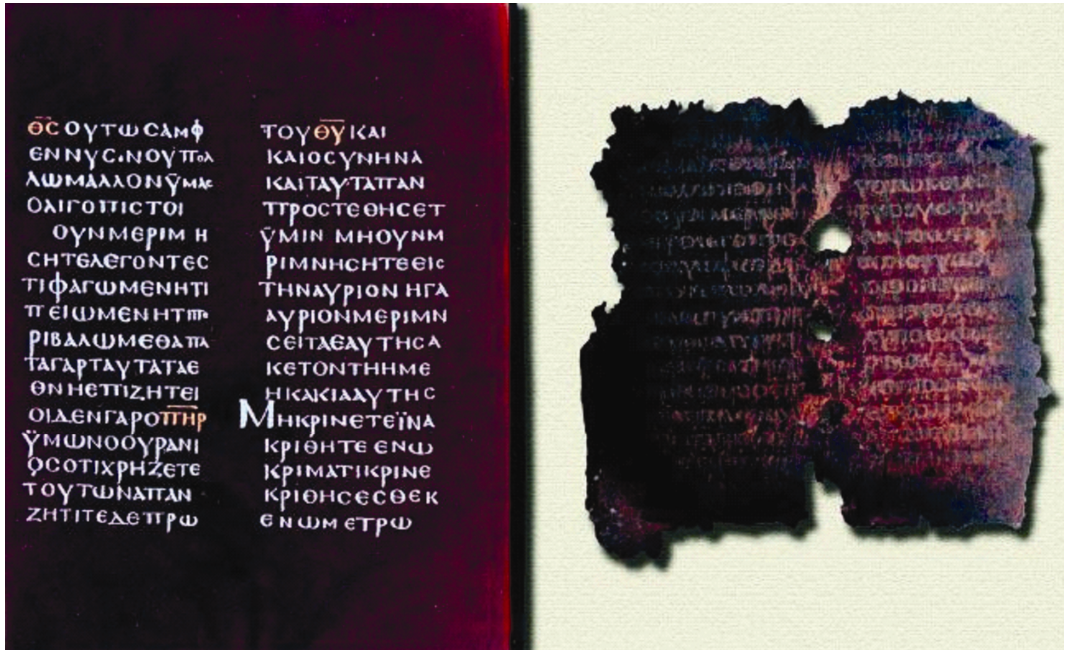

Рис. 5. Бератський кодекс. Мк.: 6,30-7,3

У сучасній каліграфії текст сторінки передається нижче. Жирним шрифтом наведено літери, що збереглися:

(30 **ει** δε τον χορτον του αγρου σημερον οντα και αυριον εις κλιβανον βαλλομενον ο) **θεος** ουτως **αμφιεννυσιν** ου **πολλω** **μαλλον** υμας **ολιγοπιστοι** 31 **μη** **ουν** **μεριμνησητε** λεγοντες **τι** **φαγωμεν** η **τι** **πιωμεν** η **τι** **περιβαλωμεθα** 32 **παντα** **γαρ** **ταυτα** **τα** **εθνη** **επιζητουσιν** **οιδεν** **γαρ** **ο** **πατηρ** **υμων** **ο** **ουρανιος** **οτι** **χρηζετε** **τουτων** **απαντων** 33 **ζητειτε** **δε** **πρωτον** **την** **βασιλειαν** **του** **θεου** **και** **την** **δικαιοσυνην** **αυτου** **και** **ταυτα** **παντα** **προστεθησεται** **υμιν** 34 **μη** **ουν** **μεριμνησητε** **εις** **την** **αυριον** η **γαρ** **αυριον** **μεριμνησει** **εαυτης** **αρκετον** **τη** **ημερα** **η** **κακια** **αυτης** 7. 1 **Μη** **κρινετε** **ινα** **μη** **κριθητε** 2 **εν** **ω** **γαρ** **κριματι** **κρινετε** **κριθησεσθε** **και** **εν** **ω** **μετρω** (μετρεите метретьсεται υμιν 3).

Кодекс 080 є фрагментом унциального пурпурового рукопису, що на двох збережених сторінках пергаментних листів передає уривки Євангелія від Марка 9: 14-18, 20-22; 10: 23-24, 29. Текст, виконаний золотом, розташовується у дві колонки на сторінці по 18 рядків у колонці. Загальний розмір пергаментних листів кодексу невідомий, оскільки необхідна кількість матеріалу для віртуальної реконструкції є відсутньою. Як вказує К.Р.Грегорі, у 1850 р. віднайшов і уперше описав кодекс

Єпископ Чигиринський Порфирій (у миру археолог П. Успенський, 1804-1885 рр.) [<http://www.nlr.ru/exib/Gospel/viz.html>]. На сьогодні фрагмент одного листа Кодексу 080 є частиною фондів Російської національної бібліотеки у Санкт-Петербурзі (реєстраційний номер Gr. 275, fol. 9-10), інший лист знаходиться у Грецькому ортодоксальному Патріархаті в Александрії (шифр 496).

У підсумку слід зазначити, що проаналізовані реліквії і нині розцінюються як спільні й однаково священні для усіх християн. Звернення ж до витоків духовної організації світосприйняття сучасних народів Європи здатне привести до розкриття матеріальної природи факторів, що на початку нової епохи поєднували різних за етнічним походженням християн у спільному лінгвокультурному просторі.

Изучение исторического развития языковых единиц через исследование характеристик социокультурного пространства и раскрытие устройства мировоззренческой философии представителей определенной коммуникативной общности привлекает внимание к сформулированной Г.И. Асколи теории суперстратного и адстратного влияния. Целью же представленной работы является доказательство выдвинутой гипотезы про существование в начале I тысячелетия н.э. надэтнической грекоязычной общности христиан, которая оставила значительный след в лингвокультурной традиции народов современной Европы.

Ключевые слова: языковая общность, христианство, койне, Византийская империя, унциальный манускрипт, пурпурный кодекс.

The study of the historical development of the lingual units through a research of the characteristics of sociocultural space and the explanation of the device of the ideological philosophy of the representatives of a communicative community attract attention to the theory of superstratum and adstratum influence which was formulated by G.I.Askoli. However, the purpose of the represented work is to prove the advanced hypothesis about existence at the beginning of the I millenium A.D. of the Christians overethnic lingual community speaking Greek, which left significant track in the lingual and cultural traditions of the peoples of modern Europe.

Key words: lingual community, Christianity, Koine Greek, Byzantine Empire, uncial manuscript, Codex Purpureus.

Література:

1. Гарнак А. Сущность христианства. Das Wesen des Christentums / Гарнак Адольф. – М.: Интра-да, 2001. – 192 с.
2. Гранстрем Е.Э. Унциальный период византийской письменности / Е.Э. Гранстрем // Византийский временник Российской Академии наук. – Том XXIX. – М., 1969. – С.232-243. – Режим доступа: [http://www.vremennik.biz/BV29\(1969\)](http://www.vremennik.biz/BV29(1969))
3. Карсим І.А. Розробка проблем церковної археології на археологічних з'їздах другої половини XIX – початку XX ст. – Режим доступу: <http://archeology.kiev.ua/pub/karsim.htm>
4. Медведев П.А. Из Сармисахлы в Петербург (из истории Пурпурного Евангелия) / П.А. Медведев // История в рукописях и рукописи в истории. Сборник научных трудов к 200-летию отдела рукописей Российской национальной библиотеки – СПб.: издательство РНБ, 2006. – С. 347-362.
5. Мейчен Дж.Г. Учебник греческого языка Нового Завета / Дж. Грешем Мейчен. – М.: Российское библейское общество, 1995. – 237 с.
6. Мень А. Мировая духовная культура. Христианство. Церковь. Лекции и беседы / Мень Александр. – Сост. А.Белавин. – Н.-Новгород: Изд-во Нижегородская ярмарка, 1995. – 671 с.
7. Меньшиков А.В. Из истории архивов Византийской церкви X-XV вв. / А.В.Меньшиков // Отечественные архивы. – М.: Наука, 2005. – №4. – С.38-48. – Режим доступа: <http://byzantion.ru/index.htm>.
8. Мецгер Б.М. Текстология Нового Завета: Рукописная традиция, возникновение искажений и реконструкция оригинала / Мецгер Брюс М. – М.: Библейско-богословский институт св. апостола Андрея, 1996. – 325 с.

9. *Миркина З., Померанц Г.* Великие религии мира / З. Миркина, Г. Померанц. – М.: РИПОЛ, 1995. – 416 с.
10. *Норт Дж.* История Церкви от дня Пятидесятницы до нашего времени / Джеймс Норт. – Пер. А.А. Ермолаева. – М.: Протестант, 1993. – 413 с.
11. *Подосинов А.В.* Картография в Византии / А.В. Подосинов // Византийский временник. – Т.54. – М.: Наука, 1993. – С.43-52.
12. *Придикъ Е.М.* Вновь найденный пурпуровый кодексъ евангелія (съ 2 таблицами) / Е.М. Придик // Извѣстія русскаго археологическаго института въ Константинополѣ. – Л. – Одесса: Экономическая типографія, 1896. – С. 138-172.
13. *Радциг С.И.* Введение в классическую филологию / Радциг Сергей Иванович. – М.: изд-во Московского университета, 1965. – 526 с.
14. *Рейсер С.А.* Палеография и текстология нового времени / Рейсер Соломон Абрамович. – М.: Просвещение, 1970. – 336 с.
15. *Свенцицкая И.С.* Раннее христианство: страницы истории / Свенцицкая Ирина Сергеевна. – М.: изд-во политической литературы, 1989. – Режим доступа: <http://www.sno.pro1.ru/lib/svenz/index.htm>.
16. *Чудакова М.О.* Рукопись и книга. Рассказ об архивоведении, текстологии, хранилищах рукописей писателей / Чудакова Маризтта Омаровна. – М.: Просвещение, 1986. – 176 с.
17. *Bonnardot A.* Essai sur l'art de restaurer les estampes et les livres ou traité sur les meilleurs procédés pour blanchir, détacher, décolorier, réparer et conserver les estampes, livres et dessins / Bonnardot Alfred. – Paris: Castel, 1858. – 352 p.
18. *Cronin H.S., Robinson J.A.* Codex Purpureus Petropolitanus (N) / H.S. Cronin, J.A. Robinson // Texts and studies contributions to Biblical and Patristic literature. – Vol.V. – No.4. – Cambridge: University Press, 1899. – 108 p.
19. *Cronin H.S.* Codex Chrysopurpureus Sinopensis / H.S.Cronin // The Journal of Theological Studies. – Vol. II. – London: Macmillan and Co. Limited, 1901. – P. 590-600.
20. *Gebhardt O.* Die Evangelien des Matthaeus und des Marcus aus dem Codex Purpureus Rossanensis / O. Gebhardt. – Leipzig: J.C.Hinrichs, 1900. – 96 p.
21. *Kenyon F.G.* Our Bible and the Ancient Manuscripts / Kenyon Frederic G. – 4th ed. – London, 1939. – Режим доступа: <http://www.bible-researcher.com/sitemap.html>.
22. *Rotili M.* Il codice Purpureo di Rossano / M.Rotili. – Salerno: Cava dei Tirreni, 1980. – Режим доступа: <http://biblio.area.cs.cnr.it/bibliocalab/biblioteche/rossano/codex>.
23. *Scialuga M.* Introduzione allo studio della filologia classica / Scialuga Marina. – Alessandria: Ed. Dell'Orso, 2003. – 136 p.
24. *Streeter B.H.* The Four Gospels. A Study of Origins the Manuscripts Tradition, Sources, Authorship and Dates / Streeter Burnett H. – Oxford: MacMillan and Co Limited, 1924. – Режим доступа: <http://www.katapi.org.uk/4Gospels/Contents.htm>.
25. *Электронный ресурс:* http://www.calabriaonline.com/col/arte_cultura/arte_calabra/codex12.php.
26. *Электронный ресурс:* <http://www.dic.academic.ru/dic.nsf/ruwiki.htm>.
27. *Электронный ресурс:* http://images.csntm.org/Manuscripts/GA_043/GA_043_0010b.jpg.
28. *Электронный ресурс:* <http://www.nlr.ru/exib/Gospel/viz/index.html>.
29. *Электронный ресурс:* <http://www.unesco.org/webworld/mow>.
30. *Электронный ресурс:* <http://www.wikipedia.org/>